BO1 History of Mathematics Lecture III Analytic geometry, and the beginnings of calculus, part 1

MT 2019 Week 2

Summary

Brief overview of the 17th century

A cautionary tale

Development of notation

Use of algebra in geometry

The beginnings of calculus

The 17th century

The main mathematical innovations of the 17th century:

symbolic notation

- analytic (algebraic) geometry
- calculus
- infinite series [to be treated in later lectures]
- mathematics of the physical world [to be treated in later lectures]

Symbolic notation

Symbolic notation makes mathematics easier

to read

- to write
- to communicate (though perhaps not orally)
- to think about and thus stimulates mathematical advances?
- BUT it took a long time to develop
- why did it develop when it did?

The communication of mathematics

Initially entirely verbal — but usually using a set form of words

Scribal abbreviations often used

- e.g., Diophantus (3rd-century Egypt) used *ζ* as an abbreviation for an unknown quantity
- e.g., Bhāskara II (12th-century India) used the initial letters of yāvattāvat (unknown) and rūpa (unit) as shorthand: 'yā 1 rū 1' denoted 'x + 1'

But these were not symbols that could be manipulated algebraically

Arrangement of signs on the page could carry information

▶ e.g., *tiān yuán shù* 天元術 (13th-century China):

Algebraic symbolism of the form that we use came later

Levi Ben Gerson (Gersonides), *Ma'aseh Hoshev* (*The Work of the Calculator*), 1321 [picture is of a version printed in Venice in 1716]

ביו כאפר היה מספר הבמינכם לבי יכוםר כונה כמי מפיר הבניכבים לאחריי הביא בזה הראשון שרגבים למי ולו לה האחריון כורבנישנים לאוריי זול אם ביקר לבי רומה מספר המו מספר המשבים למי ומספר היו אולים ביקר לבי מספר הוא מספר היו מספר שוליו ומספר היו אולים את ספר אל מש היו היון כפר המר מספר שולים בישר מיון כפר הל מספר אל מספר מספר הלו מספר שול מספר שולליון שני המיני שוא גד האל אל אולי מספר הלו מספר שול מספר שולליון שני המיני שוא גד האל אל אוליון שה מספר אל מספר או אנולות אם היה אולי ניתר חות ומו אם מיות אל מסיר שה המי הוא שליל.

אין אישר חובר בטפד יוזה יורהן פיספריין את כדוב על ארך ביון איד מוד מדוק על ארך ביון איד מוד מדוק מוד מדוק על ארך ביון איד מוד רמפשר ביון מוד מרשביין איד מוד מרשביין של ארק ביון איד מוד מרשביין מוד מרשביין לא אוד במיד מוד מרשביין ביון איד מוד מרשביין מוד מרשביין איד מוד מרשביין איד מוד מרשביין איד מוד מרשביין איד מוד מרשביין מוד מרשביין ביון איד מוד מרשביין מרשביין מוד מרשביין מו מרשביין מוד מרשביין מרשביין מוד מרשביין מוד מרשביין מוד מרשביין מרשביין מוד מרשביין מוד מרשביין מוד מרשביין מוד מרשביין מוד מרשביין מוד מוד מרשביין מוד מרשביין מוד

⁶⁰) In M. II am Rand reation, 84) in M I febls you have bis 2, ⁵⁰) in M. I are no vacuo yaco in M. II are year sec ⁵⁰ in M. I aren yaco, ⁵⁰) in M. II feblt bis haw, ⁵⁰) in M. I runn yacon norm.

אשר נקבין המספרים הנמשמים כדרך המספר מחחיליי מן האחר והיה מספר המספרים שחוברו זוג הגה העולה שוה אל שמה הצי מספר המספרים כמספר הנמשר אהר המסבר האהרון, ויהוו המספרים הנמשנים מספרי אבנדהו ויהיה המספר אתר ו מספר ז וא היא אחר ונקראהו מספר ככל זאת ההקורה של אד אמנרה ואומר שאבגרהו מקובצים שוה אל הגערך מהצי מספרם על מספר ז המופה כי אמי שא הוא אחד ו וא טקובצים שוים לו אכל הוספת ב על אחד שוים להסרוו און מפני שהתוספת הוא אחר אם כן () בה מהוברים שוה לו ונם יתבאר אינרון ג על אחד שוה להסרון ד מו לפי שהתוספת הוא שנים איכ נד מחוברים אים לו אים נקבין מספרי אבנרהו ימנהו ז כשיעור הצי מספרם לפי שבל שווח אים ימנהו פעם אחת והוא מה שרצינו והוא מבואר שכוה הביאור בעינו ותראר אין הבלית ואין ספק שהוא מחויב שנגיע בזאת ההרינה באחרונה אל שני מספרים איזענים כמו נד במשלנו זה שאם היה אפשר זולת זה יהיה ביניהם באחרווה משנים אחד אם כן המספר הנדול מהם מוסיף על גילו שנים ונשים חסרון הנדול יהם מהמספר האחרון מספר ט ולוה יהוה יתרון הקטן מאלו שני המספרים איליים על האחד מספר ט וכבר (48) היה יתרון הגדול על הקצן שנים יהיה איכ איזו הנהול על האחד מספר ט נחבר עם שנים וכבר היה יתרון האחרון על הנדול משר ש יהוה אם כן יתרון האתרון על האחר כמו שני דמיוני מספר ש מקובצים זט שנים אבל שני דמיוני ט מקובצים עם שנים הוא זוג אם כן יתרון האהרון על האתר מספר זונ אם כן האתרון נפרד וכבר היה זונ זה שקר איכ הוא מתויב אל שני מספרים נמשכים וכזה דתאמת הספור

⁵⁰ באשר חוברו המספרים הנמשבים בזרך המספר והאחד עמרם והזה מיספר המספרים שרוברו נפרר הנה תעולה שוה אל שמה המספרים אמצעי מהם במספר האחרון, וחיז הפספרים גמעינים אנויוה אפר שספר אנונוה מחנרים.

⁵⁰) In M. I rozon 25, ⁶⁰) in M. I 12, ⁶¹) in M. II 1925, ⁶⁸) in M. II and Rand spc, ⁶⁰/ in M. I fehlt won 1925 bis 1970.

Book I, Proposition 26:

If we add all consecutive numbers from one to any given number and the given number is even, then the addition equals the product of half the number of numbers that are added up times the number that follows the given even number.

Book I, Proposition 27:

If we add all consecutive numbers from one to any given number and the given number is odd, then the addition equals the product of the number at half way times the last number that is added.

(Translations from Hebrew by Leo Corry.)

Converting these into modern notation, we get:

Book I, Proposition 26: If n is an even number, then $1 + 2 + 3 + \cdots + n = \frac{n}{2}(n+1)$. Book I, Proposition 27: If n is an odd number, then $1 + 2 + 3 + \cdots + n = \frac{n+1}{2}n$.

The formulae are clearly the same, so why are these treated as separate propositions? The answer lies in the proofs, which, like the results themselves, are entirely verbal.

A fundamental problem here lies in the difficulty of expressing the notion of 'any given number' (our 'n').

A commonly adopted solution was to outline the proof for a specific example, on the understanding that the reader should then be able to adapt the method to any other instance.

Ben Gerson's proof of Proposition 26 takes this approach, and is based on the idea of forming pairs of numbers with equal sums.*

*You might have heard a story about the young Gauss doing the same thing.

Proof of Proposition 26:

Take the example of 6. If we add 1 and 6, we get 7 ('the number that follows the given even number'). Notice that 2 is obtained from 1 by adding 1, and that 5 is obtained from 6 by subtracting 1, so 2 added to 5 is the same as 1 added to 6, namely 7. The only remaining pair is 3 and 4, which also add to give 7. The number of pairs is half the given even number, hence the total sum is half the number of numbers that are added up times the number that follows the given even number.

This proof is clearly not valid when the given number is odd, since Ben Gerson would have been required to halve it — but he was working only with (positive) integers

Proposition 27 therefore needs a separate proof, which similarly does not apply when the given number is even (see Leo Corry, *A brief history of numbers*, OUP, 2015, p. 119)

As Corry notes:

For Gersonides, the two cases were really different, and there was no way he could realize that the two situations ... were one and the same as they are for us.

Moral: take care when converting historical mathematics into modern terms!

Notation: compare Cardano (Ars magna, 1545)...

Having raised a third part of the number of things to a cube, to which you add the square of half the number in the equation and take the root of the total. consider the square [root], which you will take twice; and to one of them you add half of the same, and you will have the binome with its apotome, whence taking the cube root of the apotome from the cube root of its binome, the difference that comes from this. is the value of the thing.

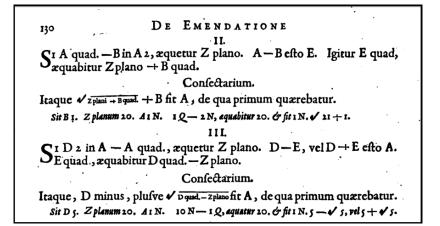
(Mathematics emerging, p. 327)

... with Viète (c. 1590)...

François Viète (Francisci Vieta) *Opera mathematica* 1646, p. 130

DE EMENDATIONE 130 SIA quad. -BinA2, aquetur Z plano. A-Befto E. Igitur E quad, aquabitur Zplano -+ B quad. Confectarium. Itaque V zpimi + B fit A , de qua primum quærebatur. Sit B 1. Z planum 20. A1 N. 1Q-2N, aquabitur 20. & fit 1 N. / 21 + 1. CID2 in A - A quad., zquetur Z plano. D-E, vel D+E efto A. DE quad., zquabitur D quad. - Z plano. Confectarium. Itaque, D minus, plufve / D gund - Zpimo fit A, de qua primum guærebatur. Sit D s. Zplanum 20, A1 N. 10 N-1Q, aquatur 20, or fit 1 N. 5 - V 5, vel 5+ V 5. De reductione cuborum simpliciter adfectorum sub auadrato. ad cubos fimpliciter adfectos fub latere. Formule tres. SI A cubus + B3 in A quad. , æquetur Z folido. A + B efto E, E cubus -B quad. 3 in E, æquabitur Z folido -B cubo 2. 1 C+6 Q, aquatur 1600. eft 1 N 10. 1 C-12 N, aquatur 1584. eft 1 N 12. Ad Arithmetica non incongrue musior aliquod fuperimponitur notisalteratæradicis, ad differentiam notarum ejus, de qua primum quærebatur. S^T A cubus-B 3 in A quad. 3 aquetur Z folido. A - B efto E. E cubus - B quad. 3 in E, zquabitur Z folido + B cubo 2. 1 C-60, eanetur 400, eft 1 N 10, 1 C-12 N, eanetur 416, eft 1 N 8. SIB; in A quad. - A cubo, æquetur Z folido. A - Befto E. B quad.; Jin E. - E cubo, zquabitur Z folido - B cubo z. Vel B - A efto E. B quad. 3 in E. - E cubo, æquabitur B cubo 2 - Zíolido. 11 Q-1 C, aquttur 972. of eff 1 N 9, vel 18. 147 N-1 C, aquatur 286. of eff 1 N 2, vel 11. 9 Q-1 C, aquetur 18. Greff 1 N 2. 17 N-1 C, aquatur 26. Greff 1 N 1. De reductione cuborum adfectorum tam fub quadrato quam latere. ad cubos adfectos simpliciter sub latere. Formula (eptem. STA cubus + B; in A quad. + D plano in A, zquetur Z folido. A + B efto E. Ecubus - D plano - D quat , in E æquabitur Zfolido -+ D plano in B-B cubo 2. 1 C+ 30 Q+ 330 N, equetur 788. O eft 1 N 2. 1 C+ 30 N, equatur 2088. O eft 1 N 12. 1 C +-

... with Viète (c. 1590)...

... and with Harriot (c. 1600)

British Library Add MS 6784 f. 323 available at Thomas Harriot Online

2.1 216 00 325 multipl. a 60 d ercod freetre. ab Led. 1. Gade . mindled n/ baba ti-a multip. bta b-a. 1+a 66+ ba -ba -aa -ta 11+64 +bu +an + an 66 - au . 10+26+ + 44 taa 11-2ba Fricha . 8-2 8-2. multip. & + c 64-16 in -16 facto 68-32 + 10 + 10 30 66-cc+2cd 1600 106 au Applica. be 1 ca ad 26dd 1 = 660 ant 100 10 orta 1 cdf Ledf. CF Applica, bbcc cc 1.0 al 26 orten. batcatda batcatda Applica. UtLtV and . 1+6+0 arta. ifashi ver prices 66-au T Ub+2batan I bta mito genna 1+0 611-44 I bb+bc+cc. 506+000 = 66-60+00

... and with Harriot (c. 1600)

batcatda Applica. ba+ca+da ad. a. レイエモレ ltc+J. ar arta. manifesti 66-au Ib+4. her bring Ul+2batan I lta . 6-0 lta bbb+ccc Itb-bc+cc bbl-cu I bb+bc+cc. 1+6

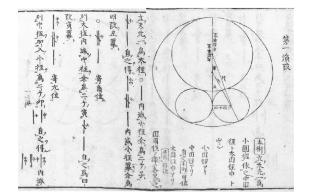
And here is Harriot's own comparison

ż. 8 5. - 1. 2. 3. 4. c. ee. 2 C. CC. eec. gic. LLL at Diogsanty at lister . gc. BS. +9. bc. 69. S. of salinnery . zæ. 63. 338. cece. 1. 2e. 7. ce. 37. B. 24 stifeling , claming at aly , 0. 0. 0. J. J. D.

British Library Add MS 6782 f. 277; Thomas Harriot Online

Elsewhere in the world

Seki Takakazu, *Hatsubi Sanpō* 発微算法 (1674), concerning the solution of equations in several variables:

Equations written using the technique of *bōshohō* 傍書法 ('side-writing'; a.k.a. *tenzan jutsu* 点竄術) Notation: Viète (Tours, c. 1590)

François Viète (1540–1603, France):

A, E, ... (i.e., vowels) for unknowns

B, C, D, ... (i.e., consonants) for known or given quantities

symbols + , -

but otherwise verbal descriptions and connections: quadratum (squared), cubus (cubed), aequatur (be equal), ...

Notation: Harriot (London, c. 1600)

Thomas Harriot (1560–1621, England):

a, e, ... for unknowns

b, c, d, ... for known or given quantities +. –

ab, aa, aaa

and many symbols: =, >, ...

(For another example of Harriot's use of notation, see *Mathematics emerging*, §2.2.1.)

Notation: Descartes (Netherlands, 1637)

René Descartes (1596–1650, France and Holland):

- x, y, \dots for unknowns
- a, b, c, ... for known or given quantities

+, —

xx, x^3 , x^4 , ...

Descartes' notation was widely adopted, although his ' ∞ ' for equality eventually gave way to '=', and his ' \sqrt{C} ' to ' $\sqrt[3]{'}$ '.

Descartes' notation

202

LA GEOMETRIE.

tirer de cete feience. Auffy que ie n'y remarque rien de fi difficile, que ceux qui feront vn peu verfés en la Geometrie commune, & en l'Algebre, & qui prendront garde a toite ce qui eft en ce traité, ne puifent trouvér.

Ceft pourque yie me contenteray icy de vous aucritir, que pourvé qu'en demeîlant ces Equations on ne manque point a feferair de toutestes d'uitions, qui feront politibles, on aura infalliblement les plus fimples termes, aufquels la quefition puiffe eftre reduite. Er que fa lel pent-eftre refolue par la Geometric ordi-

Quels font les problefmes plans

 mire, écht a dire, en ne 6 feruant que de lignes droites * de circulaires tracées fur vnofuperficieplate, lorópue la demiere Equationaura efté entierement démellée, it n'y reflerat out auplas qu'un quarté incomu, elgal a ce qui le produit de l'Addirion, ou foultraction de faracine multipliée par quelque quantité comue, se de quelque autre quantité auffy comue.

Comment ils fe refol. ment. Car fi i'ay par exemple

₹ 20 a z + bb iefais le triangle rectangle N L M, dont le cofte L M effe efgal à bracine quarrée de la quantité connue bb, & l'autre L N eff ½ a, la moitité de l'autre cuantifé de l'autre cuantifé

connue, qui eftoit multipliée par 2 que ie fuppofe effre la ligne inconnue, puis prolongeant M N la baze de ce triangle, LIVRE PREMIER. 303 angle, infquesa O, en forte qu'N O foit efgale a N L, la toute OM eft a laligne cherchée. Et elle s'exprime en cete forte

2 20 1 a + V 1 aa + bb.

Que fi iay $y_1 \infty \cdots a_y + bb, gc qu'y foit la quantité$ qu'll faut trouver, i e fais le mefmetriangle rechangleN L M, gc de faize M N' foite N P efgale a N L, gc lerefte P M eft y la racine cherchée. De façon que iay $<math>y_1 \infty \cdots y_n a + V \frac{1}{2} \pi a + bb$. Et tout de mefme fi i'auois $x \infty \cdots a x + b$. P M feroit x, & i'aurois

 $x \ \infty \ V - \frac{1}{2}a + V \frac{1}{4}a a + bb$: & ainfi des autres. Enfin fi i'ay

 $\chi \odot \sigma \chi - b b$: ie fais NL efgale à $\frac{1}{2} \sigma$, & LM efgale à b come deuràr, puis,au lieu de ioindre les poins NN, ie tire MQR parallelea LN. & du centres Npar Layant deferit vn cercle qui la couppe aux poins Q & R, la ligue cherchée χ eft MQ: oubié MR, gare nne ceaselle s'ex-

prime en deux façons, a fçauoir $\chi \mathfrak{D}_{\overline{x}}^{+}a + \sqrt{\frac{1}{4}aa - bb}$, & $\chi \mathfrak{D}_{\overline{x}}^{+}a - \sqrt{\frac{1}{4}aa - bb}$.

Et fi le cercle, qui ayant fon centre au point N, paffe par le point L, ne couppe ny ne touche la ligne droite M Q R, il n'ya aucune racine en l'Equation, de façon qu'on peut affurer que la conftruction du problefime propofé eff imposfible.

Au

Symbolism established in algebra

Frontispiece to: Johannes Faulhaber, *Ingenieurs-Schul, Anderer Theil*, Ulm, 1633 (on fortification)

See: Volker Remmert, 'Antiquity, nobility, and utility: picturing the Early Modern mathematical sciences', in *The Oxford* handbook of the history of mathematics (Eleanor Robson & Jacqueline Stedall, eds.), OUP, 2009, pp. 537–563

Analytic (algebraic) geometry

La géométrie (1637)

Solution of geometric problems by algebraic methods

Appendix to Discours de la méthode

"by commencing with objects the simplest and easiest to know, I might ascend by little and little"

Descartes' analytic geometry

We may label lines (line segments) with letters a, b, c, ...

Then a + b, a - b, ab, a/b, \sqrt{a} may be constructed by ruler and compass.

Descartes' method

represent all lines by letters

- use the conditions of the problem to form equations
- reduce the equations to a single equation

construct the solution geometrically

For examples, see Katz (brief), $\S10.2$, or Katz (3rd ed.), $\S14.2$

Algebraic methods in geometry: some objections

Pierre de Fermat (1656, France):

I do not know why he has preferred this method with algebraic notation to the older way which is both more convincing and more elegant ...

Thomas Hobbes (1656, England):

... a scab of symbols ...

The beginnings of calculus: tangent methods

Calculus:

finding tangents;

finding areas.

Descartes' method for finding tangents (1637)

- based on finding a circle that touches the curve at the given point — a tangent to the circle is then a tangent to the curve
- used his algebraic approach geometry to find double roots to equation of intersection
- was in principle a general method but laborious

Fermat's method for finding tangents

Pierre de Fermat (1601-1665):

steeped in classical mathematics

like Descartes, investigated problems of Pappus

 devised a tangent method (1629) quite different from that of Descartes

Fermat's tangent method (1629)

cadamus T, al quad-diacenda eft refu E E, tangen paradoten, S in pundo E, un diametro concurrentes, erres bimessión spudible paradimin O Li, an cela D E, S, este diacendo ordinatam O L, A pancho anten B, sodinatam E C mayor enti propon Dr. al D L representation of the spudible paradotic paradotic paradotic entities of the spudible paradotic paradotic paradotic paradotic C E and quali E quad-Major gitur etit proportio CD ad D L, quad, C E ad quali L E, cuma atem pancian B dent, quadru raphetan B e, corgo pancha C data certain C D, Sti igitur CD, aquali D, data Ponatu C E, effe A, ponatu C 1 de E, ergo D, aut D. E habetis imagieren attemperature attemperature C 1 de E, ergo D, natu D. E habetis imagieren attemperature attemperature C atta certain D, ist A – A in E, A dataquement jutier trata tapetarea M e, ergo dana dempita laque communitar D, ah - D in A in E – D in A in E, dana dempita laque communitare D, ah e, ergo atta attemperature atta dana dempita laque communitare D, ah - D in A in E – D in A in E, dana dempita laque communitare D, ah - D in A in E – D atta data data desenso da atta e - A - data data datature D in A, e findature D in A ergo A' squachter D in A', inconer A – squashtare D in A citarea datature D in A pin jeijan CD, quado e la hab e, datagenera in D in A, e jobarisma de pin jeijan CD, quado e la habet, e

Net ungum fallt methodus, imò ad plerafue quittions putcherinas poet av tendi, eque enin baneficiocenter gravitatis infigutis insis carris & redis comstan fis, scin foddi arreminus, se multa iala a de quibos fortale altàs, i fe toria mospeta Dequalitaturais fatatosun fuis lineis errevis e redis contentorum, imò e de proteito to foldiarim bois ortonum ad conse efuidem bairs é adittudins, sine com Dour woole. Robertal egiuns: A un tempo de la candar Worked out c. 1629, but only published posthumously in *Varia* opera mathematica, 1679.

See *Mathematics emerging*, §3.1.1.